

DĚJINY DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY 1939—1945

4. díl. Fašistická agrese proti SSSR
Krach strategie „bleskové války“

Čtenáře časopisu Vojenská mysl jsme doposud informovali o prvních třech dílech dvanáctisvazkových „Dějiny druhé světové války 1939—1945“.

Z předcházejících dílů víme, že mnichovská politika buržoazně demokratických vlád, zaměřená proti SSSR, měla za následek to, že hitlerovské Německo snadno postupně zničilo své západní nepřátele a okupovalo téměř celou Evropu. Anglofrancouzské vojenské spojení se rozpadlo a prakticky přestalo existovat. Buržoazie hlavních evropských států nebyla schopna bránit proti fašismu ani vlastní třídní demokracii, ani národní svobodu svého lidu. Nebezpečí absolutního panství hitlerovců nad celým světem se mnohým buržoazním vůdcům zdálo neodvratným. Hlavní překážku na cestě k dosažení světové nadvlády — Sovětský svaz — chtěli vůdcové fašistického Německa zničit jediným bleskovým úderem během šesti týdnů.

V první polovině minulého roku vyšel čtvrtý díl pod názvem „Fašistická agrese proti SSSR. Krach strategie „bleskové války“, ve které autoři rozebírají nejdůležitější vojenské a politické události druhé světové války od 22. června 1941 do dubna 1942.

Autorský kolektiv čtvrtého dílu za řízení N. G. Andronikova a K. A. Čermuchina na základě nejnovějších výsledků marxisticko-leninské historiografie, posledních materiálů a dokumentů a výsledků světové vojenské historické vědy hluboce a všestranně rozebral všechny nejdůležitější události tohoto období války:

- věrolomné přepadení Sovětského svazu fašistickým Německem;
- průběh intenzivní válečné činnosti na ohromné sovětsko-německé frontě;
- válečné operace na Tichém oceáně a v jihovýchodní Asii;
- bitvu na Atlantickém oceáně, na Středozevní moři a v severní Africe, vstup USA do války;
- proces vytváření protihitlerovské koalice;
- mobilizaci ekonomických zásob bojujících států pro válečné potřeby;
- aktivizaci boje antihitlerovských sil odporu a činnost komunistických stran v novém období války.

Kniha se skládá z úvodu, dvou částí a závěru. Je široce dokumentována vzácnými fotografiemi, barevnými schémata, mapami. V příloze jsou zařazeny: chronologický přehled hlavních událostí, abecední seznam jmen a geografických názvů a přehled map.

Čtvrtý díl obsahuje dvě hlavní části, rozdělené do sedmácti kapitol.

První část „Ztroskotání fašistické bleskové války“ má celkem osm kapitol:

1. V předvečer fašistické agrese.

2. Začátek Velké vlastenecké války Sovětského svazu.

3. Strategická obrana Sovětských ozbrojených sil. Odrazení útoku německých fašistických vojsk na Moskvu.

4. Přebudování národního hospodářství SSSR.

5. Vytvoření jednotné fronty států a národů v boji proti fašismu.

6. Válečná činnost na Atlantiku, na Středozezemním moři a severní Africe v létě a na podzim roku 1941.

7. Komunistické strany v boji za sjednocení lidových mas proti fašistické agresi.

8. Příprava války na Tichém oceáně.

Druhá část „Vítězství Sovětské armády u Moskvě, japonské agrese na Tichém oceáně a v jihovýchodní Asii“ má devět kapitol:

9. Změny ve vojenskopolitické situaci ve světě koncem roku 1941. Zámýsl bojovníků států k dalšímu vedení války.

10. Strategický útok Sovětských ozbrojených sil v zimě roku 1941—42. Zničení německých fašistických vojsk u Moskvě.

11. Činnost Sovětského vojenského námořnictva na mořských cestách v zimě roku 1941—42.

12. Boj sovětského lidu v týlu nepřítelů v zimě roku 1941—42.

13. Komunistická strana — organizátor ka odporu proti fašistickému agresoru.

14. Agrese Japonska na Tichém oceáně. Vstup USA do druhé světové války.

15. Válečná činnost na Atlantiku, na Středozezemním moři a severní Africe v zimě roku 1941—42.

16. Válečná ekonomika kapitalistických států ve druhé polovině roku 1941 až v první polovině roku 1942.

17. Rozšíření osvobozené země národů proti německým fašistickým a japonským okupantům.

V první části knihy věnují autoři velkou pozornost rozboru situace před napadením Sovětského svazu, začátku Velké vlastenecké války, vedení strategické obrany, zastavení a odrazení útoku u Moskvě.

Do června roku 1941 dosáhlo fašistické Německo v Evropě velkých válečných úspěchů. Postupně okupovalo devět států: Francii, Polsko, Dánsko, Holandsko, Norsko, Belgie, Lucembursko, Jugoslávii a Řecko. Velké Británii, jediné ze skupiny nepřátel Německa se podařilo vyhnout úplné porážce.

V této době se agresivní fašistický blok rozšířil a upevnil. K Německu, Itálii a Japonsku se připojily Rumunsko, Maďarsko, Bulharsko, Slovensko, Chorvatsko a Finsko.

Agresivní blok v Evropě v první polovině roku 1941 představoval ohromnou vojenskou sílu, jejíž základem byl německý wehrmacht, který měl téměř dvouleté zkušenosti z vedení války. Ozbrojené síly tohoto bloku v Evropě měly celkem

— osob	10,400 000
— z toho — pozemní vojsko	7,750 000
— letectvo	2,015 500
— námořnictvo	634 500
— děl a minometů	90 250
— tanků a SHD	6 677
— bojových letounů	13 691

Z těchto sil a prostředků patřilo přibližně 70 % Německu a 17 % Itálii.

Japonsko, které připravovalo agresi proti námořním velmocím USA a Velké

Británii, věnovalo hlavní pozornost zvýšení počtu letounů a námořních sil. Ke konci roku 1940 měly japonské ozbrojené síly ve zbraní 1,7 miliónů osob, 202 bojových lodí základních druhů a 1049 bojových letounů.

Agresivní blok v celku představoval velké nebezpečí pro národy celého světa. Uvnitř bloku, především mezi Německem, Itálií a Japonskem existovaly zásadní rozpory. Každý z těchto států sledoval především své vlastní cíle a prosazoval své vlastní zájmy, i když pod společným praporem rozdělení světa a dosažení světovlády.

Na rozdíl od států fašisticko-militaristického bloku, protistojící kapitalistické státy nebyly sjednoceny v jakémkoli společenství k organizovanému odporu proti agresi.

Do léta roku 1941 dosáhly anglické ozbrojené síly celkového počtu 3,278 000 osob. Z toho 2,221 000 osob bylo v pozemním vojsku, 662 000 v letectvu a 395 000 v námořních silách.

Celkový počet ozbrojených sil USA v červnu 1941 dosáhl 1,800 000 osob. Z toho bylo přes 1,460 000 osob v pozemním vojsku (včetně 167 000 letectvu) a asi 340 000 osob v námořních silách. Námořní síly měly ve výzbroji 340 bojových plavidel.

Mohutnou sociálně politickou silou, která se zásadně postavila proti intrikám

imperialismu a důsledně vyžadovala vytvoření systému kolektivní bezpečnosti v Evropě, byl Sovětský svaz.

Komunistická strana Sovětského svazu a vláda ve své činnosti vycházely ze vzniklé mezinárodní situace, zejména z nebezpečí fašistického napadení, a uskutěčňovaly rozsáhlá opatření k upevnění obranyschopnosti SSSR.

V souladu s plánem obrany státu zvýšily se početní stavy Sovětské armády a vojenského námořnictva. V červnu roku 1941 dosáhly ozbrojené síly počtu 5,373 000 osob, z toho

— pozemní vojska a vojska PVO	— 4,533 000 osob
— letectvo	— 476 000 osob
— vojenské námořnictvo	— 344 000 osob

Ve výzbroji měly:

— děl a minometů	— přes 67 000
— tanků	— 1 861
— bojových letounů	— přes 2 700
— bojových plavidel	— 276

Současně se zvýšením početního stavu ozbrojených sil probíhalo jejich přezbrojování novou soudobou pěchotní a dělostřeleckou výzbrojí, tankovou a leteckou technikou. Jejich vzory byly rozpracovány, vyzkoušeny a začala jejich sériová výroba.

V polovině roku 1941 přesto ještě nebyl definitivně dokončen proces rozdělení sil ve světě. Síly, které se postavily na odpor státům agresivního bloku, i když potenciálně silnější, byly doposud rozděleny; projevovala se pouze tendence k jejich spojení.

Do začátku léta 1941 německé fašistické velení skončilo strategické rozvíjení ozbrojených sil podél západních hranic Sovětského svazu. Více než 150 divizí pozemních vojsk wehrmachtu bylo určeno k přepadení Sovětského svazu. Zbývající německá pozemní vojska byla rozmístěna takto:

- ve Francii, Belgii a Holandsku — 38 pěších divizí a 2 tankové brigády,
- v Norsku a Dánsku — 9 pěších divizí,
- v severní Africe — 2 tankové divize,
- na území Německa, Rakouska, Polska a Československa — 5 pěších divizí a 3 brigády.

Od jara do začátku léta 1941 se snížila intenzita válečné činnosti na všech válečných frontách. To bylo svázáno s intenzivní přípravou států fašisticko-militaristického bloku k novému agresivním akcím.

K vedení války proti Sovětskému svazu hitlerovské Německo a jeho spojenci v Evropě připravily mohutné síly, celkem

5,500 000 osob s velkým množstvím bojové techniky. Bylo to:

- 190 divizí,
- 47 200 děl a minometů,
- přibližně 4300 tanků a SHD,
- 4980 bojových letounů.

Většina vojsk byla rozvinuta a připravena k útoku. Jen 24 německé divize s posilovacími prostředky, které byly v záloze hlavního velení německých pozemních vojsk, měly být přesunuty na frontu po zahájení války začátkem července a zasaženy k narůstání úderu útočných skupin.

Podél sovětských západních hranic bylo soustředěno 16 armádních svazů (8 německých, 2 rumunské, 2 finské armády a 4 německé tankové skupiny). Organicky byly začleněny do tří skupin armád („sever“, „střed“ a „jih“).

V prvním strategickém sledu bylo celkem 129 německých divizí a 37 divizí satelitních států. Hlavní síly Německa byly soustředěny u sovětských hranic mezi Baltickým mořem a Karpaty. V tomto prostoru bylo rozvinuto 10 německých armádních svazů a všechny čtyři tankové skupiny. V pásmu, které tvořilo 40 % délky západních hranic SSSR, hitlerovci vytvořili uskupení, které tvořilo 70 % všech divizí, 75 % děl a minometů, 90 % tanků a více než 90 % bojových letounů.

Toto uskupení bylo vytvořeno k vedení mohutného překvapivého úderu na sovětská vojska s cílem v krátké době zničit hlavní síly pohraničních okruhů na území do čáry řek Západní Dvina a Dněpr a zabezpečit tak snadný postup fašistických vojsk do hloubky území SSSR, k jeho nejdůležitějším a ekonomickým centrům — k Leningradu a Moskvě a do Donbasu.

Skupiny armád měly operační sestavu v jednom sledu, armádní svazy v jednom a ve dvou sledech. Sestavu ve dvou sledech měly ty polní armády, které ve svém pásmu útočily společně s tankovými skupinami, nebo ty tankové skupiny, v jejichž sestavě byly tři motorizované sbory.

Charakteristickou zvláštností uskupení vytvořeného na západní hranici Sovětského svazu k 22. červnu 1944 bylo to, že na hlavních směrech předpokládaného útoku byly rozvinuty německé divize a na křídlech, severně Finského zálivu a od Karpat po Černé moře byly převážně zasaženy armády satelitních států fašistického Německa.

Hlavní síly a prostředky skupin armád fašistického Německa byly soustředěny a rozvinuty na směrech, které umožňovaly v případě úspěchu uskutečnit hluboký obchvat sovětských armád v bělostockém a lvovském prostoru. Cílem zasaže-

ní tankových skupin do prvních sledů bylo zabezpečit vysoké tempo útoku a manévr k obklíčení operačních uskupení sovětských vojsk. Skupiny armád vyčleňovaly do svých záloh od 1 do 3 divizí. V záloze hlavního velení bylo jen 15,7 % (24 divize) všech německých divizí, určených k válce proti SSSR.

Odzrazit možné napadení ze západu bylo uloženo vojskům pěti pohraničních okruhů a tří loďstev. Ochranu nejdůležitějších týlových objektů ze vzduchu v západním pohraničním pásmu zabezpečovaly svazky a útvary vojsk PVO státu, organizované rozdělené do pěti pásem PVO.

Pozemní vojska a letectvo západních pohraničních okruhů, loďstvo a vojska západních pásem PVO státu tvořily první strategický sled Sovětských ozbrojených sil. V případě napadení argesoři měly tyto síly úpornou a aktivní obrannou odrazit jeho útok a vytvořit podmínky k vedení odvetných úderů.

Západní pohraniční okruhy měly celkem 170 divizí a 2 brigády; 2,680 000 osob, 37 500 děl a minometů, 1475 nových tanků „KV“ a „T-34“, 1450 bojových letounů nových vzorů a značné množství lehkých tanků a bojových letounů zastaralých typů.

Největší množství vojsk bylo soustředěno u tří pohraničních okruhů (Přibaltického, Západního a Kijevského), které bránily pásmo od Palangi po Lipkany v šířce 1600 km, tj. 47 % západní hranice. V tomto pásmu bylo soustředěno 74 % všech divizí, 73 % děl a minometů, 89 % tanků a 68 % bojových letounů. To znamená, že sovětské velení vyčlenilo k obraně nejnebezpečnějších směrů asi 75 % všech sil a prostředků.

Srovnání složení ozbrojených sil Německa a jeho západoevropských spojenců, připravených k napadení Sovětského svazu, a vojsk sovětských západních pohraničních okruhů a loďstev ukazuje, že agresori vytvořili bezmála dvojnásobnou početní převahu v osobách a značnou převahu v dělostřelectvu. Sovětská vojska měla o něco více tanků a letounů. Avšak kvantitativní ukazatelé bez zhodnocení kvalitativního stavu bojové techniky nemohou ukázat skutečný stav poměru prostředků ozbrojeného zápasu. Vzhledem k vybavení vojsk novými typy tanků a letadel byla převaha na straně německé fašistické armády.

Analýza uskupení sil stran vzniklých na začátku války ukazuje, že německé fašistické velení rozvinulo v prvním sledu svých armád 103 divize, z toho 12 tankových. V prvním sledu sovětských armád

bylo tehdy jen 54 střeleckých a 2 jezdecké divize, tj. dvakrát méně. Divize nepřítelů byly na plných válečných stavech. Měly nejen celkovou kvantitativní převahu v silách a bojových prostředcích, ale byly velmi pohyblivé a vysoce manévru schopné. Reálný poměr sil v prvních sledech vojsk bojujících stran byl ve prospěch nepřítelů a na celé řadě směrů převyšoval 3—4krát sovětská vojska.

☆

Autoři knihy dále podrobně rozebírají situaci, která vznikla bezprostředně po prepadení Sovětského svazu.

Z celého množství událostí a problémů má významné místo v této knize začátek Velké vlastenecké války Sovětského svazu. Právě v tomto nejtěžším období sovětský lid pod vedením Komunistické strany dokázal v dějinách bezpříkladné hrdinství. Němečtí fašističtí politikové a strategové zahájili uskutečnění největšího a podrobně rozpracovaného plánu „Barbarossa“, jehož cílem bylo konečné vybojení světové nadvlády. Plánovali, že překvapivým útokem úderných armád s následnými blokovými operacemi s minimálními ztrátami zničí Sovětský svaz a porobí lid jeho národů.

Němci počítali s tím, že lehce a rychle dosáhnou vítězství. V tom je utvrzovala i dvouletá válečná praxe. Tyto jejich propočty však selhaly na úporné a hrdinské obraně sovětských vojsk. Za 11 měsíců úporných sražení na sovětsko-německé frontě jen německá pozemní vojska ztratila více jak 1,500 000 zabitých, raněných a nezvěstných osob; to téměř pětkrát převyšovalo jejich ztráty v Západní Evropě a na Balkáně. Za stejnou dobu německý wehrmacht ztratil asi 4000 tanků a samohybných děl, asi 7000 letounů.

Věrolomně, nenadále napadení SSSR fašistickým Německem přeneslo hlavní tíhu ozbrojeného zápasu na sovětsko-německou frontu, která se stala hlavní frontou druhé světové války. Potvrzuje to skutečnost, že z každých deseti divizí, které měli hitlerovci a jejich satelité v této době k dispozici, trvale sedm bylo zasazeno na Východní frontě.

Po zahájení války hitlerovského Německa proti Sovětskému svazu druhá světová válka, dříve vedená v rámci kapitalistického systému, překročila tento rámeček a získala nový politický obsah. Válka se stala nejen sražením armád, ale i střetnutím dvou sociálních systémů. Válka proti fašistickému bloku nabyla protifašistického, osvobozenického a spravedli-

vého charakteru. Od této doby v boji proti agresorovi začaly působit tři síly: Sovětský svaz, velká skupina buržoazně demokratických států v čele s Velkou Británií a od prosince roku 1941 i s USA, hnutí odporu národů okupovaných států v čele s komunistickými a dělnickými stranami. Obnovení demokratických norem společenského života ve státech Evropy a Asie bylo možné jen za předpokladu úplného zničení fašismu a osvobození okupovaných států. Jedinou reálnou silou, která byla schopna zabezpečit splnění tohoto předpokladu, byl Sovětský svaz.

Autoři v knize podrobně ukazují, jak sovětský stát pod vedením Komunistické strany vedl spravedlivou válku s fašismem, opíral se o pružnou zahraniční politiku, odvahu a hrdinství sovětských vojsk, vytvořil novou, demokratickou, protifašistickou koalici a postavil se jí do čela. V květnu roku 1942 v ní bylo již 26 států. Sjedení antifašistických sil v jedné koalici a růst její síly bylo událostí ohromného mezinárodního významu. Na jeho základě se zrodila jednotná fronta národů bojujících za svobodu a nezávislost „novému pořádku“, který zavedli němečtí fašisté a japonští militaristé v Evropě a Asii. Dokumenty, které kniha uveřejňuje, svědčí o tom, že SSSR v této koalici válečného období viděl perspektivní formy plodné spolupráce států s rozdílným sociálním zřízením v poválečném období.

V recenzované knize autoři důkladně rozebírají mnohostrannou činnost Komunistické strany, zaměřenou k mobilizaci sil státu a do boje s nepřitelem. V tomto období velkého nebezpečí pro socialistickou vlast vypracoval ÚV VKS(b) všestranný plán činnosti k převedení státu na jediný bojový tábor, přijal mimořádná opatření k mobilizaci všech zdrojů státu k odrazení agrese, k zásadnímu přebudování života ve státě na válečný stav.

Skutečným hrdinstvím byla vynucená a nepředvídaná evakuace ohromných výrobních sil Sovětského svazu na východ, kterou můžeme objemově srovnat s výrobními silami celého průmyslového státu. Něco podobného doposud dějiny neznaly. O rozsahu takového neobyčejného strategického manévru svědčí tato čísla. Do ledna roku 1942 bylo do východních oblastí SSSR přestěhováno 1523 průmyslových závodů, desetitisíce traktorů a zemědělských strojů, bezmála 2,400 000 kusů dobytka a přepraveno jen po železnici více než 10 miliónů osob. Do jara roku

1942 bylo ve východních oblastech SSSR již obnoveno a zahájilo výrobu více než 1200 závodů. Vynaloženým úsilím strany a lidu byly přebudovány tyto oblasti na hlavní zbrojnické státy.

V krátké době byly změněny styl a metody práce státního aparátu, maximálně centralizováno řízení a zabezpečena koordinace úsilí nejvyšších stranických, vládních a vojenských orgánů k organizaci obrany státu a operativního řešení všech politických a ekonomických úkolů, které vyvstaly před státem v podmínkách války. Mimořádným orgánem, v jehož rukou byla soustředěna všechna moc ve státě, se stal státní výbor obrany v čele s J. V. Stalinem. K řízení válečné činnosti ozbrojených sil byl vytvořen hlavní stan vrchního velení. Jednotu politického a vojenského řízení státu a vedení války zabezpečovalo Politické byro ÚV VKS(b).

Komunistická strana přebudovala svou činnost na válečné podmínky, odeslala na frontu na rozhodující úseky válečné výroby hlavní síly a stala se statečně bojující stranou. Sovětský svaz byl přeměněn na jediný válečný tábor, jehož síla tkvěla v nerozborné jednotě strany a lidu, v družbě národů a národností SSSR, v nerozlučném spojení fronty a týlu a v hlubokém vlastenectví a bezmezně lásce sovětského lidu k vlasti.

Nesmírná zásluha Komunistické strany tkví v tom, že v nejdramatičtějším počátečním období války právě ona, vedená idejemi V. I. Lenina o obraně socialistické vlasti, zformovala osvobozené cíle Velké vlastenecké války. Tyto cíle byly zakotveny ve směrnicí Rady lidových komisařů SSSR a ÚV VKS(b) z 29. června roku 1941 a také ve vystoupení předsedy Státního výboru pro obranu J. V. Stalina dne 3. července roku 1941. Cílem lidu a strany ve válce proti fašistickým okupantům bylo nejen likvidovat nebezpečí, které hrozilo SSSR, ale i poskytnout pomoc všem národům Evropy, které trpěly pod jhem německého fašismu, v jejich boji za nezávislost, za demokratickou svobodu a rovněž vybojování spravedlivého a demokratického míru.

Lid Sovětského svazu a jeho ozbrojené síly v prvních pěti měsících války museli bojovat za velmi těžkých, nerovných podmínek, v situaci početní převahy nepřítelů jak v živé síle, tak i v bojové technice, kdy pozemní vojska, letectvo a námořnictvo nepřítelů bylo plně zmobilizováno a rozvinuto a k vedení operací využil vojenských a ekonomických zásob bezmála celé západní Evropy.

Autoři v knize podrobně rozebírají počáteční období války, které bylo nejtěžším obdobím v boji Sovětského svazu s fašistickými okupanty. Jeho následky dlouhou dobu určovaly podmínky a charakter válečné činnosti na sovětsko-německé frontě. V důsledku neúspěšných výsledků pohraničních sražení a velkých ztrát na živé síle a bojové technice sovětská vojska byla přinucena v těžkých bojích odcházet do hloubky státu. K polovině července nepřítel obsadil Lotyšsko, Litvu, část Běloruska a Pravobřežní Ukrajiny, dobyl západní oblasti Ruské federace a dosáhl dalekých přístupů k Leningradu, ohrožoval Smolensk a Kijev.

Ztráty sovětských vojsk za toto období charakterizují tato čísla: 28 divizí ze 170 divizí bylo zničeno a více než 70 divizí mělo poloviční ztráty na živé síle a bojové technice. Na území obsazeném nepřítelem zůstalo asi 200 skladů PHM, munice a výzbroje. Poměr sil na sovětsko-německé frontě se v důsledku toho ještě více změnil ve prospěch nepřítel.

Úspěchy německých fašistických vojsk na začátku války můžeme vysvětlit těmi dočasnými přednostmi, které získaly v důsledku militarizace hitlerovského Německa, využití vojenských ekonomických zdrojů téměř celé západní Evropy a dlouhodobé přípravy agrese proti SSSR. Německá vojska měla zkušenosti z vedení soudobé války získané v průběhu válečných tažení na Západě, byla plně zmobilizována a vyzbrojena letouny a tanky nových typů a měla převahu v pohyblivosti a manévrovosti. Velká většina fašistických vojsk byla včas soustředěna podél sovětských hranic a s překvapením zahájila válku proti SSSR. Určitou úlohu sehrály i nedostatky v určení doby možného napadení Sovětského svazu a s tím spojené zanedbání příprav k odražení prvního úderu agresora.

Vzhledem k tomu, že sovětská vojska neskončila rozvinutí podle plánu překrytí a včas neobsadila stanovené prostory obrany, ovlivnilo to negativně průběh a výsledek prvních operací, bylo příčinou toho, že armády pohraničních okruhů nezasáhly organizovaně do pohraničních sražení.

Nepřátelskému letectvu a diverzantům se podařilo zničit mnoho spojovacích uzlů a spojovacích sítí na stupni divize, armády a front. To mělo za následek velké potíže pro velení a štáby všech stupňů, pro včasné získávání vyčerpávajících informací o situaci na bojišti a pro velení vojskům.

Vysoký stupeň motorizace německé fašistické armády umožňoval úderným uskupením a zejména tankovým svazkům rozhodným způsobem rozvíjet útok, z chodu překonávat velké vodní překážky, přehrazovat komunikace, předcházet sovětské vojska v obsazení obranných čar a mařit nebo zeslabovat jejich protitankové.

Spěšně organizovaná a zaujímaná obrana s nedostatkem protitankových a protivzdušných prostředků nebyla pevná. Armády a fronty musely působit v širokých pásmech (armáda 100–200 km a front od 300–500 km); to nutilo velitele armád a frontů bezmála všechny síly rozmísťovat do jednoho sledu. Taková operační sestava vojsk v obraně nemohla být pevná.

Hluboké průlomy německých pohyblivých svazků přinutily sovětské velení zasazovat záložní armády do sražení značně dříve, než předpokládaly plány. Někdy zahajovaly bojovou činnost, aniž stačily soustředit podřízené útvary a svazky.

Na neúspěšném výsledku počátečních operací měl vliv i nedostatek bojových zkušeností velké části velitelského a politického sboru Sovětské armády. Ve velení svazků a operačních svazů společně s kádry, které získaly zkušenosti v občanské válce, v bojích na Chalchín-Gole a ve válečném konfliktu s Finskem, bylo hodně i mladých velitelů a náčelníků, kteří byli ustanoveni na důležitá místa bezprostředně před válkou. A ti, když se dostali do složité situace, ne vždy přijímali zdůvodněná rozhodnutí.

To byly hlavní příčiny neúspěchů, které stihly Sovětské ozbrojené síly na začátku válečné činnosti.

Současně se projevila i nereálnost plánů politického a vojenského vedení fašistického Německa. Nesplnily se plány hitlerovců, že po dosažení Dněpru se jim podaří definitivně zlomit odpor sovětských vojsk, otevřít cestu k beztrávnému postupu k nejdůležitějším politickým a ekonomickým střediskům Sovětského svazu a tím dosáhnout v krátké době konečných cílů války.

Plán „Barbarossa“, jehož ideou bylo bleskové zničení SSSR, již na začátku války se začal hroutit. Velení wehrmachtu chybně zhodnotilo bojeschopnost a možnosti Sovětských ozbrojených sil.

Německá vojska se setkala s aktivním odporem a agresor měl v prvních operacích velké ztráty na živé síle a bojové technice. K polovině července ztratila jen v pozemním vojsku 100 000 osob a polovi-

nu útočících tanků. Německé letectvo ztratilo k 19. červenci 1284 letounů. Celkové ztráty pozemních vojsk ke konci července byly vyšší než 213 000 osob.

Život rozhodně odmítl iluze pohlavářů fašistického Německa, kteří pokládali sociálně politický řád SSSR za nedostatečně pevný a Sovětský mnohonárodnostní stát za politicky slabý. Nesplnily se ani dobrodružné výpočty agresorů o zahraniční izolaci SSSR.

☆

Autoři v knize podrobně rozebírají situaci, jak Komunistická strana a sovětské vrchní velení v této těžké době organizovaly aktivní strategickou obranu. Bojová činnost Sovětských ozbrojených sil se vyznačovala nevídanou odolností, velkou úporností a aktivními formami. Pozemní vojska bojovala na každém úseku do poslední možnosti, na nejdůležitějších směrech vedla mohutné protiúder a v případě jejich obklíčení pokračovala v úporném odporu proti nepříteli, poutala ho a zpomalovala tempo jeho útoku do hloubky území státu. Iluze fašistického velení o snadných vítězstvích se rozptýlily po prvních prudkých sraženích u Minska, Lucka, Rovna, Mogileva a Smolenska. Svět byl ohromen pevností a úporností obránců Brestské pevnosti, Kijeva, Oděsy, Sevastopolu a Leningradu.

Rozhodující událostí prvního pololetí Velké vlastenecké války byla grandiózní bitva u Moskvě, jejíž výsledky a důsledky ovlivnily celý průběh druhé světové války.

O rozsahu této bitvy svědčí tato čísla: Hitlerovské velení vyčlenilo k dobytí Moskvy 42 % osob, 33 % děl a minometů a 75 % tanků celkové hodnoty německých vojsk na sovětsko-německé frontě.

Knihou podrobně rozebírá, jak nazrávala krize hitlerovské strategie „bleskové války“. Přestože fašistická vojska měla velké ztráty, nepodařilo se jim probít k Moskvě. Plán operace „Tajfun“ (útok na Moskvu) skončil úplným krachem.

Jak ukazují autoři, nejtěžším obdobím pro Sovětský svaz bylo prvních pět měsíců války. Německá fašistická vojska obsadila území SSSR do hloubky 850 až 1200 km, blokovala Leningrad, byla v nebezpečné blízkosti Moskvy, obsadila Charkov, velkou část Donbasu a Krymu. Hitlerovci okupovali Pobaltí, Bělorusko, Moldavsko, téměř celou Ukrajinu, řadu oblastí Ruské federace a část Karelo-finské republiky. Území, které nepřítel obsadil,

měřilo přes 1,5 miliónu km²; před válkou na něm žilo 74,5 miliónu lidí.

Sovětská vojska v průběhu vedení strategické obrany odhodlaně odrazila útoky nepřítelů a vedla mohutné protiúder. Každým měsícem jejich odpor sílil, zdokonalovalo se umění organizovat obranné boje a sražení. To znemožňovalo nepříteli dosahovat plánovaného tempa útoku.

Jestliže německá vojska v prvních třech týdnech války dosahovala tempa útoku 20–30 km za den, pak od poloviny července do 7. srpna se toto tempo snížilo na 3,5–8,5 km. V období od 8. srpna do poloviny září bylo tempo útoku nepřítelů ještě nižší. V době útoku na Moskvu v říjnu až listopadu fašistická vojska dosáhla tempa 2,5–3 km za den a na začátku prosince byla nucena útok zastavit. V září byl nepřítel zastaven u Leningradu a koncem listopadu u Rostova.

V průběhu strategické obrany Sovětské ozbrojené síly způsobili nepříteli ohromné ztráty, které bezmála třikrát převyšovaly celkové ztráty fašistického Německa ve všech válečných taženích na Západě, tj. v Polsku, západní a severovýchodní Evropě a na Balkáně. Jen pozemní vojska wehrmachtu od června do listopadu 1941 ztratila na Sovětsko-německé frontě přes 750 tisíc osob (mrtvých, raněných a nezvěstných). Ztráty německého letectva od 22. června do 10. listopadu dosáhly 5180 letounů. V tomto období pěti a půl měsíce Sovětská armáda zničila 26 nepřátelských divizí a 13 brigád. Svou zálohu (24 divizí) hlavní velení německých pozemních sil úplně vyčerpalo již 1. října roku 1941. K vystřídání vojsk, zničených na sovětsko-německé frontě, hitlerovské velení bylo donuceno do prosince roku 1941 přesunout ze Západu 21 divizí a 15 brigád, letecké, protiletadlové a další svazky a útvary.

K prosinci roku 1941 byla úderná uskupení nepřítelů vyčerpána a zbavena útočných možností. Protlukot sovětských vojsk u Rostova a Tichvinu, dále protiúder Západního frontu koncem listopadu u Moskvě svědčí o tom, že iniciativu začala přebírat Sovětská vojska.

Sovětské ozbrojené síly v tomto období měly rovněž velké ztráty, avšak neustálý přísun záloh z týlu umožňoval nejen obnovit ztráty, ale i zvýšit početní stav vojsk. Nepřítel však zůstával i nadále velmi silný. Krach plánu „bleskové války“ a perspektiva dlouhodobé války znamenaly začátek ekonomické porážky Německa a jeho satelitů.

Ve druhé části knihy je nejdůležitější kapitola o přechodu od aktivní strategické obrany k strategickému útoku a zničení německých fašistických vojsk u Moskv.

V prosinci roku 1941 vstoupila druhá světová válka do nového období rozvoje. Začala být válkou globální. P prudce vzrostla úpornost válečné činnosti.

Rozdílnost zvláštností situace, která vznikla koncem roku 1941 byla v tom, že rozmístění sil ve světě se změnilo ve prospěch států, které stály proti agresivnímu bloku. Postavení Německa a jeho spojenců v Evropě v důsledku porážek na sovětsko-německé frontě, vstupu USA do války a zvýšeného úsilí národně osvobozeneckého boje se značně zhoršilo.

Úspěšný protiútok sovětských vojsk u Moskv, který autorský kolektiv velmi podrobně a dokonale rozebral, měl za následek, že Hitler byl donucen 8. prosince 1941 podepsat směrnicí o přechodu německých vojsk ke strategické obraně na celé východní frontě. To však již nemohlo změnit situaci. Fašistická vojska pod úderu Sovětské armády ustupovala dále na západ. V dějinách těžko najdeme příklad tak náhlé změny od triumfu k bezradnosti. Fašistický wehrmacht, který prošel vítězně skoro celou Evropou a pokořil ji, poprvé od začátku druhé světové války utrpěl porážku a prožíval těžkou krizi.

Se snahou vyhnout se úplné katastrofě, hitlerovské vrchní velení uskutečnilo narychlo celou řadu mimořádných opatření. Byli zbaveni velení všichni velitelé skupin armád, mnozí velitelé armád, velitelé sborů a divizí. Do zálohy byl propuštěn hlavní velitel pozemních vojsk polní maršál Brauchitsch a dříve slavní generálové tankových skupin, jako např. Guđerian. Jen za období bitvy u Moskv německé vojenské polní soudy potrestaly za nedostatečnou pevnost v bojích více než 62 000 vojáků, poddůstojníků a důstojníků. Stojí za zmínku, že hitlerovci, aby upevnili frontu, zavedli systém trestných rot a praporů a do týlu méně pevných divizí postavili oddíly, které střídaly vojáky pro nedostatečnou odhodlanost v boji.

Strategie „bleskové války“ utrpěla úplnou katastrofu. Současně s ní se zhroutily všechny plány hitlerovské kliky na vybojování světového panství v průběhu krátkodobého střetnutí. Generální štáb fašistického wehrmachtu se velmi přepočítal, když mechanicky přenesl metody stanovení vojenských, ekonomických a mobilizačních zdrojů, nutných k vedení vál-

ky proti západním státům, na válečnou činnost proti Sovětskému svazu.

Při zahájení války proti SSSR hitlerovci doufali, že dosáhnou vítězství, zničí-li hlavní síly Sovětské armády v pohraničních sraženích. Setkali se však s neobyčejnou pro ně — všelidovou válkou. Komunistická strana mobilizovala do boje s nepřítelem všechny lidské a materiální zdroje socialistického státu. V této oblasti sovětský systém strategického řízení značně překonal všechny „klasické“ ukazatele německo-pruské metodiky válečného plánování a tvořil základ úspěchů.

Vítězství sovětských vojsk u Moskv prokázalo nezlomnou pevnost a hrdinství armády a lidu. Toto vítězství ještě více vyzvedlo mezinárodní autoritu SSSR, napomohlo sjednocení států a národů anti-fašistické koalice a rozšíření boje sil odporu a národně osvobozeneckému hnutí, v jehož čele byly komunistické a dělnické strany. Ještě více se upevnilo přesvědčení svobodnímylových národů o neodvratné porážce agresorů.

V těžkých bojích na sovětsko-německé frontě byly všestranně prověřeny sovětské předválečné názory na způsoby ozbrojeného zápasu a organizační strukturu ozbrojených sil. Současně s tím probíhal proces získávání a zdokonalování bojových zkušeností ve vedení války velkého rozsahu, přehodnocování a správného chápání dřívějších zásad ovládnání principů koalici strategie a zavádění organizační struktury vojsk v souladu s charakterem války.

Nevýhodné podmínky na frontě při zahájení války, velké ztráty bojové techniky a výzbroje a neukončený přechod ekonomiky na válečné podmínky vyzvaly nutnost zásadně přepracovat organizační strukturu pozemních vojsk. Byly zrušeny mechanizované sbory a střelecké sbory, protitankové dělostřelecké brigády, snížily se počty střeleckých divizí. Pozornost byla věnována vytváření střeleckých a tankových brigád a samostatných dělostřeleckých pluků. Zvyšovaly se počty vševojskových armád a frontových svazů na snížených počtech. Jestliže na konci června bylo v armádě pět frontových svazů, pak na konci roku 1941 se zvýšil jejich počet na deset. Byly reorganizovány svazky a útvary letectva, vojsko PVO státní a týlové orgány. V knize je uvedeno, že mnohé změny byly jen dočasné a uskutečněné s cílem zvýšit účinnost využití existujících sil a prostředků.

Autoři zdůrazňují, že v průběhu zimní kampaně let 1941—42 Sovětské ozbrojené síly dosáhly velkých úspěchů. V ob-

dobí útočné činnosti nepříteli zatlačily na různých úsecích fronty 150–400 km na západ. Zlikvidovaly nebezpečí obsazení Moskvy a severního Kavkazu, zlepšily postavení Leningradu. Od německých okupantů plně osvobodily dvě oblasti, částečně sedm oblastí a více než 60 měst.

Sovětská vojska zničila asi 50 divizí nepříteli. Jen pozemní vojska ztratila 832 550 osob. Hitlerovské velení bylo přinuceno od prosince roku 1941 po duben roku 1942 dodatečně přesunout na Sovětsko-německou frontu z Německa a okupovaných států Evropy 39 divizí, 6 brigád a asi 800 000 osob doplnků.

Významné místo autoři knihy věnovali protifašistickému hnutí odporu, boji sovětských partyzánů a ilegální činnosti na okupovaném území.

Boj sovětských lidí v týlu německých fašistických vojsk již v první válečné zimě se rozvinul téměř na celém okupovaném území. Bylo to výsledkem velké organizátorské činnosti Komunistické strany, její mnohostranné práce v předválečných letech při výchově sovětských lidí na marxisticko-leninských ideálech, v duchu lásky k socialistické vlasti a věrnosti věci komunismu.

Zpráva o přechodu Sovětské armády do protioútoky u Moskvy měla ohromný vliv na sovětské lidi na okupovaném území a dodala jim nových sil k boji s okupanty.

Rozvinutí boje s okupanty vyžadovalo velké množství zkušených velitelů, specialistů, průzkumníků a radistů. K přípravě těchto kádřů ÚV komunistických stran republik a rovněž vojenské rady frontů a armád vytvářely kursy a školení. Např. výcvikové středisko, vybudované koncem července roku 1941 u štábu Středního frontu za čtyři měsíce připravilo a vysadilo do týlu nepříteli více než 4000 specialistů.

Boj sovětského lidu v týlu nepříteli koncem roku 1941 zachvátil velkou část okupovaného území, na kterém působilo více než 2000 partyzánských oddílů. V období prudkých bojů u Moskvy v listopadu 1941 bylo přinuceno německé velení k ochraně komunikací a v boji proti partyzánům vyčlenit bezmála 300 tisíc vojáků ze sestavy pravidelné armády a dalších formací.

Rady partyzánů se postupně rozšiřovaly. Na jaře roku 1942 začal hromadný vstup sovětských vlastenců do partyzánských útvarů. Vznikly nové partyzánské

oddíly a skupiny, které byly potom organizovány do brigád.

V dané etapě války byly neúčinnějšími formami bojové činnosti partyzánů diverze a průzkum nepříteli.

Činnost partyzánů a ilegálních pracovníků v týlu nepříteli měla důležitý politický význam. Napomáhala upevňovat morální duch sovětských lidí, kteří byli dočasně na okupovaném území a současně demoralizovala vojska nepříteli.

V nejtěžších podmínkách, již od prvních měsíců války, se jasně projevila úloha komunistické strany ve všech oblastech své činnosti. Činnost sovětských vlastenců na okupovaném území stala se neoddělitelnou součástí celkového boje sovětského lidu s agresorem.

Odpovídající místo v rozebrané knize je věnováno rozboru válečné činnosti na asijském a africkém kontinentě, v prostorech Tichého a Atlantického oceánu, na Severním a Středozemním moři. V těchto prostorech se válečná činnost nerozvíjela ve prospěch spojenců SSSR, USA a Velké Británie na pozemních a mořských válkách byly přinuceny přejít ke strategické obraně a v důsledku úderů agresora ustoupit z mnoha kolónií. Zvláště významných úspěchů dosáhlo Japonsko. Nenadálými údery japonské armády zničila své nepřátele po částech a v krátké době v průběhu pěti měsíců obsadila rozsáhlá území s bohatými zásobami strategických surovin a s celkovým počtem více než 150 miliónů obyvatel. Japonská vojska se přiblížila k hranicím Austrálie, Indie a ke břehům USA. Za toto období agresor dosáhl bližších vojenských a politických cílů.

Rozhodujícími podmínkami vojenských úspěchů Japonců byly:

- dokonalá a všestranná příprava prvních operací;
- nenadálé napadení a vysoké účinky prvních úderů;
- velmi dobře organizovaný průzkum;
- včasné rozvinutí uskupení vojsk;
- součinnost mezi uskupeními, která působila na samostatných směrech a se všemi druhy vojsk a druhy ozbrojených sil,
- dosažení převahy na moři a ve vzduchu na začátku války.

Velké úspěchy německých a japonských ozbrojených sil byly také podmíněny značnými nedostatky vojenských a politických představitelů spojeneckých velmocí a slabostí jejich obrany.

K lepší organizovanosti odporu proti agresoru spojenci na začátku roku 1942 vytvořili Spojenecký výbor náčelníků štábů USA a Velké Británie. Úkolem výboru bylo koordinovat vojenské úsilí spojeneckých velmocí a rozdělení pásem odpovědnosti za vedení války se státy agresora. To odpovídalo do značné míry „periferijní strategii“ spojenců. Nepřispívalo to však zájmům spojeného společného úsilí vlastního a SSSR ve válce s nejnebezpečnějším nepřítelem — německým fašismem, i když vlády Velké Británie a USA přiznávali prvořadou důležitost a nutnost rozhodných akcí proti Německu v Evropě. Přijaté zásady námořní blokády a leteckých úderů na ekonomické prostory Německa byly málo účinné. Bylo zřejmé, že tyto způsoby boje nemohly podstatným způsobem zlomit německý vojenskoekonomický potenciál.

Průběh válečné činnosti na jiných válčících svém rozsahem, intenzitou, bojovým úsilím a následky nemůže být v žádném případě srovnáván s ozbrojeným bezkompromisním zápasem na sovětsko-německé frontě. Krutý boj Sovětských ozbrojených sil s hlavními silami fašistického Německa vytvářel pro spojenecká vojska výhodné podmínky k převedení ekonomiky na válečné podmínky k rozvinutí válečné výroby a rozvinutí ozbrojených sil. Při přebudování ekonomiky spojenci využili materiálních zdrojů dominií a kolonií a také suroviny, dostávané z SSSR. Anglie a USA věnovaly pozornost v první řadě výstavbě bojového a obchodního loďstva a výrobě letadel. Zbrojní průmysl vyráběl nadále zastaralé typy tanků, děl a jiné výzbroje.

Sovětský svaz na podzim a v zimě let 1941—42 překonával velké potíže v technickém vybavení ozbrojených sil pozemních vojsk a letectva. USA a Anglie v té době začaly dodávat válečný materiál SSSR. Do ledna roku 1942 západní velmocí dodaly 873 letounů a 669 tanků, které svými bojovými kvalitami nedosahovaly úrovně německých tanků a letounů. Státy osy, především fašistické Německo, v důsledku zhroucení plánu „bleskové války“, stály před nutností přizpůsobit svou ekonomiku a válečnou výrobu potřebám dlouhotrvající války. Přijímaly horečná opatření ke zvýšení výroby válečné produkce. Je charakteristické, že hitlerovské Německo téměř 90 % všech prostředků použilo na technické vybavení pozemních vojsk a letectva. Militaristické Japonsko rozvíjelo především výrobu válečného loďstva a bojových letounů. Tankový průmysl Japonska byl slabě rozvinut; pro-

to i úderná síla jeho pozemních vojsk byla nedostačující. Itálie, zbavena základních zdrojů surovin, prožívala vážné ekonomické potíže, její válečný průmysl pracoval s přestávkami a nebyl schopen nahradit bojové ztráty. Proto tedy vítězství Sovětské armády u Moskvy, Tichvina a Rostova rozhodným způsobem změnila charakter a strukturu válečné výroby všech válčících států a vytvořila nejvýhodnější situaci pro spojení západních velmocí k přebudování vojenské ekonomiky na válečné podmínky.

V knize je dostatečně rozebrána otázka charakteru a protilidové podstaty agresivního fašisticko-militaristického bloku, jeho bezperspektivnosti a historické předurčenosti k zánubě, která je velmi působivá i pro současnou dobu. V zájmu dosažení nejreakčnějších imperialistických cílů vůdcové fašistického bloku se úporně snažili sladit celkovou politickou linii, vypracovat jednotnou strategickou koncepci a dosáhnout jednoty činnosti v boji se svými protivníky. Přestože je spojovaly některé společné programové zásady k dosažení světové nadvlády, dosti působivé vítězství a na první pohled příznivé vytvářená vojenskopolitická situace, zůstávaly mezi nimi vážné a nesmířitelné rozpory.

Jednotliví členové agresivního bloku se snažili především získat pro vlastní monopoly nejvíce výhod v určitých prostorech světa, kde byla soustředěna hlavní uskupení ozbrojených sil. To vše rozdělovalo agresivní blok, zeslabovalo jeho vojenskoekonomický potenciál, izolovalo na diplomatickém a ideologickém poli a vyvolávalo nevoli vůči hitlerovskému diktátu.

Proto se setkala s neúspěchem snaha vytvořit na začátku roku 1942 orgán koaličního velení ozbrojených sil států osy. Přijetí určitých důležitých rozhodnutí se uskutečňovalo na setkání vojenských a politických představitelů států nacistického bloku. K prosazení rozhodnutí do praxe bylo často využíváno diplomatických cest a vojenských misí; to vyvolávalo množství rozporů a nesouladů, které nevyhnutelně oslabovaly agresivní blok.

Úspěchy dosažené Sovětskou armádou v zimě v letech 1941—42, značně posílily světové protifašistické a národně osvobozenecké hnutí národů okupovaných států a celého světa, ve kterém měly vedoucí úlohu komunistické a dělnické strany. V knize je hluboce rozebráno rozšiřová-

ni ozbrojeného boje proti okupantům v Jugoslávii, Řecku, Polsku, Československu, Francii a v dalších státech Evropy, Asie a Afriky. Značnou pozornost autoři věnovali také činnosti pokrokových kapitalistických států protifašistické koalice i států agresivního bloku při mobilizování lidových mas do boje proti imperialismu. Autoři v knize odpovíděli buržoazním falzifikátorům dějin, kteří se snažili všemi

prostředky vyvrátit skutečný průběh událostí, snížit význam ohromných vítězství Sovětských ozbrojených sil, proces konsolidace protifašistických sil v jednotnou frontu národů v čele se SSSR a ospravedlnit neúspěchy hitlerovského wehrmachtu a jeho generálů. Ukázaná fakta a dokumenty, vědecká argumentace zhodnocení a závěrů přesvědčivě odhalují všechny lživé verze buržoazních ideologů.

Čtvrtý díl „Dějiny druhé světové války 1939—1945“ je napsán na vědeckém marxisticko-leninském základě a poskytuje pravdivé podklady o jedné z nejsložitějších etap druhého období světové války. Rozbor všech událostí je vedený z třídních hledisek. Je prodrchnutý bojovým duchem stranickosti a nesmiřitelností s ideologií imperialismu. Vydání této knihy je bezpochyby důležitou událostí v sovětské historické vědě.

